

УДК 159.99

doi: 10.32620/gch.2019.2.06

Садіков Г. М., Гулий Ю. І., Бичко В. А., Цешевська Т. А.

СТРУКТУРА ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ІТ-ФАХІВЦІВ ІЗ ВИСОКИМ РІВНЕМ КОНКУРЕНЦІЇ ЯК СПОСОБУ РЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ

Статтю присвячено дослідженню особливостей структури емоційної сфери ІТ-фахівців, що віддають перевагу конкуренції як способу регулювання конфліктів.

Ключові слова: емоційна сфера, емоції, почуття, конфлікт, конкуренція, ІТ-фахівець.

The article is devoted to the study of the features of structure of emotional sphere of IT-specialists who prefer competition as a way to manage conflicts.

Keywords: emotional sphere, emotions, feelings, conflict, competition, IT-specialist.

Постановка проблеми. У результаті професійних конфліктів порушується загальний емоційний фон, знижується працездатність фахівців і результативність діяльності організації в цілому. Своєю чергою, конструктивна взаємодія, заснована на партнерстві, взаєморозумінні й роботі на загальний результат істотно позначається на ефективності організації та її конкурентоспроможності [1, 2].

Названа проблематика стосується, перш за все, ІТ-організацій, оскільки у сфері інформаційних технологій значущими є професійна соціалізація й постійний саморозвиток [3].

Отже, актуальним стає комплексне дослідження структури емоційної сфери ІТ-фахівців у контексті конкурентного регулювання професійних конфліктів, що може сприяти дієвому управлінню конфліктами в сучасних ІТ-організаціях.

Аналіз проблеми. Існує велика кількість дослідницьких підходів щодо вивчення різних аспектів емоційної сфери особистості (це стосується, перш за все, емоцій, почуттів та емоційних станів). Найбільш відомими є дослідження К. Ізарда, П. Екмана, С.Л. Рубінштейна, П.Я. Гальперіна, В.К. Вілюнаса, Б.Д. Карвасарського, Б.І. Додонова та ін. [4, 5].

Емоційну сферу можна визначити як сукупність переживань людиною свого ставлення до навколишньої дійсності й до самої себе.

Узагальнено можна зазначити, що в психології емоціями називають особливий клас суб'єктивних психологічних станів, процеси, що відображають особисту значущість та оцінку зовнішніх і внутрішніх ситуацій для життєдіяльності людини у формі безпосередніх переживань, відчуттів приємного або неприємного, ставлення людини до світу й людей, процесу й результатів її практичної діяльності. Своєю чергою, почуття – це стійкі емоційні ставлення людини до явищ дійсності, які відображають значення цих явищ у зв'язку з її потребами й мотивами; вищий продукт розвитку емоційних процесів у суспільних умовах.

Серед різних класифікацій емоцій найбільш відомою є класифікація за їх модальністю, здійснена К. Ізардом, а саме: інтерес-збудження, радість, здивування,

горе-страждання, гнів-лють, відроза-огида, презирство-зневага, страх-жах, сором-сором'язливість, вина-каяття. Це десять фундаментальних емоцій, з яких перші три – позитивні, інші сім – негативні. Зі з'єднання фундаментальних емоцій виникають такі комплексні емоційні стани, як, наприклад, тривожність, задоволення, захоплення та ін. До емоційних станів, як правило, зараховують настрої, афекти, стреси, фрустрації й пристрасті. Від почуттів вони відрізняються своєю слабкою спрямованістю на конкретний об'єкт, а від емоцій – більшою тривалістю й стійкістю. Що ж до різноманітних класифікацій почуттів, то досить поширеною є класифікація Б.І. Додонова. Він виділяє десять класів почуттів: альтруїстичні, комунікативні, глоричні, праксичні, пугничні, романтичні, гностичні, естетичні, гедоністичні та акизитивні (більш детальний опис емоцій, поуттів, емоційних станів, їх властивостей, функцій тощо див. [4, 5]).

Своєю чергою, численні дослідники конфліктної взаємодії пропонують низку класифікацій конфліктів за різними підставами, а саме: за спрямованістю взаємодії, за значенням для організації, за характером причин, за тривалістю конфліктної взаємодії тощо. При цьому кожною стороною в конфлікті обирається форма поведінки, якої вона дотримується протягом усієї конфліктної взаємодії. Ця форма може визначатися як стратегія, стиль, у методичному плані – спосіб регулювання конфліктів [1; 2].

Серед різноманітних класифікацій форм конфліктної взаємодії найбільш поширеною є класифікація Томаса – Кілмена. У контексті останньої стиль поведінки в конкретному конфлікті визначається тією мірою, якою учасник конфлікту хоче задовольнити власні інтереси (діючи активно чи пасивно) та інтереси іншої сторони (діючи спільно або індивідуально). Якщо подати графічно, то вийде сітка Томаса – Кілмена (рис. 1), що дозволяє визначити місце та назву для кожного з п'яти основних стилів (більш детальний опис цих стилів див. [1]).

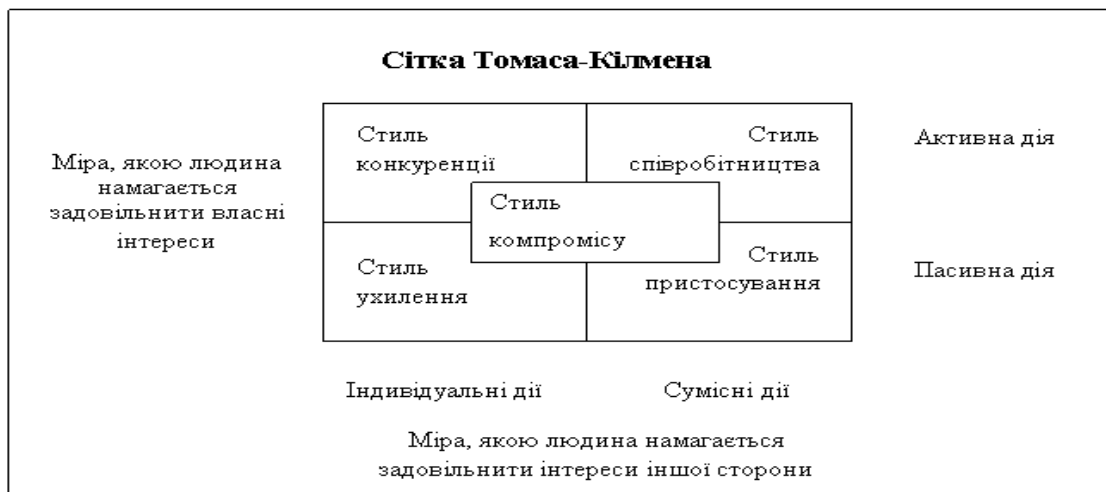

Рис. 1. Сітка Томаса – Кілмена

Якщо звернутися до визначення інформаційних технологій, то під ними найчастіше розуміють комп'ютерні технології. Зокрема, ІТ мають справу з

використанням комп'ютерів і програмного забезпечення для зберігання, перетворення, захисту, оброблення, передання й отримання інформації. Спеціалістів із комп'ютерної техніки та програмування часто називають ІТ-фахівцями [3].

ІТ-фахівець – це назва групи професій, представники яких працюють у сфері інформаційних технологій. ІТ-спеціалістом можна назвати і програміста, і спеціаліста технічної підтримки, системного адміністратора, модератора, фахівця з інформаційної безпеки, web-розробника та ін. Чим ширшими стають межі інформаційних технологій, тим більше з'являється професій групи «ІТ-фахівець». У величезній кількості професій групи «ІТ-фахівець» найбільш потрібними на ринку праці сьогодні є бізнес-аналітики, контент-менеджери, веб-розробники, розробники мобільних додатків, системні адміністратори, фахівці техпідтримки, тестувальники, тім-лідери, що організують злагоджену роботу програмістів, веб-програмістів, копірайтерів та ін.

Можна умовно розділити ІТ-ринок на два напрямки: софт (створення програм тощо) та інфраструктурний. Софт-напрямок містить усі професії, пов'язані з розробленням, упровадженням і супроводом прикладного програмного забезпечення, у тому числі й бізнес-додатків. Інфраструктурний – ті, які пов'язані зі створенням та підтриманням ІТ-інфраструктури підприємства (мережі, системи зв'язку тощо).

Іноді ролі аналітика, спеціаліста з упровадження й супроводу, а також тестувальника й технічного письменника бувають поєднані в роботі однієї людини, як правило, її називають консультантом. Особливо характерно це для впровадження великих, багатомодульних систем (будь-які західні ERP-системи). У таких випадках консультант спеціалізується на одному або кількох суміжних модулях, виконуючи повний цикл робіт на проекті, крім хіба що управління проектом в цілому й програмування. І практично в будь-якому більш-менш великому проекті є визначальною роль менеджера проекту. Менеджер проекту відповідає за те, щоб проект був виконаний вчасно, уклався в бюджет і замовник залишився задоволений результатом.

Незважаючи на те що ІТ-фахівці мають великі можливості для віддаленої роботи, багато з них прагнуть працювати у великих компаніях. Адже саме за такого виду зайнятості ІТ-фахівець отримує більше можливостей для вдосконалення професійних навичок [3].

Своєю чергою, комплекс фахових завдань названих вище спеціалізацій потребує гнучкої комунікації на базі емоційної саморегуляції та ефективного конкурентного регулювання професійних конфліктів.

Таким чином, виникає необхідність комплексного дослідження структури емоційної сфери (основних емоцій, почуттів, емоційних станів, зазначених вище) ІТ-фахівців у контексті конкурентного регулювання конфліктів (стиль конкуренції (як спосіб регулювання конфлікту) за Томасом – Кілменом).

Мета дослідження – визначити структурні особливості емоційної сфери ІТ-фахівців із високим рівнем конкуренції (як домінантного способу регулювання конфліктів).

Методи дослідження. Тестування: методика на виявлення схильності особистості до конфліктної поведінки К. Томаса (адаптація Н.В. Гришиної), методика

«Шкала диференціальних емоцій» (за К. Ізардом), методика «Самооцінка емоційних станів» А. Уессмана і Д. Рікса, тест-анкета «Емоційна спрямованість» Б.І. Додонова.

Опис вибірки. У дослідженні брали участь 111 ІТ-фахівців (53 жінки й 58 чоловіків віком від 22 до 37 років, середній вік – 29 років), із яких на підставі результатів визначення рівня конкурентної форми поведінки в конфлікті (тест К. Томаса) були виділені дві групи по 30 осіб: з високим і низьким рівнем конкурентної поведінки в конфліктній ситуації.

Результати дослідження. Після проведення тестування (за участю магістра кафедри психології НАУ «ХАІ» Федорової Ю.С.) був здійснений кореляційний аналіз даних, спираючись на який можна зробити наступні **узагальнення**.

В емоційній сфері ІТ-фахівців з високим рівнем конкуренції превалюють такі особливості.

Домінантна форма конфліктної взаємодії ІТ-фахівців стимулюється комунікативними почуттями, що надає їм можливість звернути на себе увагу інших. Також вони сконцентровані на власних інтересах і почуттях та мають виражену потребу у славі й самоствердженні.

Вони більше схильні до вираження емоцій гніву й відрази через бажання скоріше досягнути поставленої мети.

Суперництво протиставляється сорому, тобто чим більше схильний ІТ-фахівець до суперництва, тим менше він усвідомлює невідповідність помислів, учинків очікуванням оточення. При цьому в разі невдач він готовий іти на компроміс і відмовитися від частини раніше висунутих вимог.

Окремо була здійснена факторизація отриманих даних, яка показала таке.

Щодо осіб з низьким рівнем конкуренції.

Перший фактор (21%). Компроміс з факторним навантаженням 0,963, альтруїстичні почуття (0,736), співробітництво (0,517), спокій-тривожність (0,434). Отже, чим вищий рівень компромісу, тим сильніші альтруїстичні почуття, схильність до взаємодопомоги, підтримання, більша врівноваженість.

Другий фактор (16%). Радість (0,716), гностичні почуття (0,378). На негативному полюсі фактора перебуває горе (-0,578). Емоція радості стимулює гностичні почуття й витісняє переживання горя.

Третій фактор (15 %) визначається взаємозв'язком уникнення (0,421) і романтичних почуттів (0,369).

Щодо осіб з високим рівнем конкуренції.

Перший фактор (32 %). Конкуренція (0,903), гнів (0,752), відраза (0,659), праксичні почуття (0,434). Можна припустити, що ІТ-фахівці з високим рівнем конкуренції мають тенденції до прояву гніву, відрази й праксичних почуттів (викликаються діяльністю, її успішністю, подоланням труднощів).

Другий фактор (18%). Упевненість (0,763), глоричні почуття, що відповідають за потребу людини у визнанні, самоствердженні (0,532), комунікативні почуття (0,401). На негативному полюсі фактора перебуває пристосування (-0,367). Отже, у досліджуваних упевненість у собі посилює потребу у визнанні й комунікативні

почуття. При цьому вони не схиляються до пристосування як моделі поведінки в конфлікті.

Висновки. Проведене дослідження показало, що в структурі емоційної сфери ІТ-фахівців з високим рівнем конкуренції (як домінантного способу регулювання конфліктів) можна визначити наступні особливості:

- домінантний спосіб регуляції конфліктів стимулюється комунікативними почуттями, що дає можливість звернути на себе увагу інших,
- існують сконцентрованість на власних інтересах і почуттях та виражена потреба в самоствердженні,
- є схильність до вираження емоцій гніву та відрази через бажання скоріше досягти поставленої мети,
- конкурентність протиставляється сорому, тобто чим більше схильний ІТ-фахівець до суперництва, тим менше він усвідомлює невідповідність помислів, учинків очікуванню оточення,
- у разі невдач є готовність іти на компроміс і відмовитися від частини раніше висунутих вимог,
- поєднання праксичних почуттів, гніву, відрази посилює потребу в конкуренції,
- упевненість у собі впливає на вираженість глоричних і комунікативних почуттів та протиставляється пристосуванню.

У перспективі результати дослідження можуть бути використані для консультаційної роботи щодо профілактики або регулювання професійних конфліктів у сучасних ІТ-організаціях.

Література:

1. Емельянов С. М. Практикум по конфликтологии. СПб : Питер, 2009. 384 с.
2. Кошелев А. Н. Конфликты в организации: виды, назначение, способы управления. М.: Альфа-Пресс, 2007. 308 с.
3. Сонмез Дж. Путь программиста. Человек эпохи ИТ. СПб.: Питер, 2016. 448 с.
4. Шадриков В. Д. Введение в психологию: эмоции и чувства. М.: Логос, 2002. 153 с.
5. Экман П. Психология эмоций. СПб.: Питер, 2014. 240 с.

References:

1. Emelyanov, S. M. (2009), *Praktikum po konfliktologii [Workshop on conflictology]*, Piter, SPb., 384 p.
2. Koshelev, A. N. (2007), *Konflikty v organizaczi: vidy, naznachenie, sposoby upravleniya [Conflicts in organization: types, purpose, methods of management]*, Alfa-Press, Moscow, 308 p.
3. Sonmez, Dzh. (2016), *Put programmista. Chelovek epokhi IT [The path of the programmer. Man of the age IT]*. Piter, SPb., 488 p.
4. Shadrikov, V. D. (2002), *Vvedenie v psikhologiyu: emoczii i chuvstva [Introduction to psychology: emotions and feelings]*, Logos, Moscow, 153 p.
5. Ekman, Pol (2014), *Psikhologiya emoczij [Psychology of emotions]*, Piter, SPb., 240 p.

Genadiy Sadikov, Yurii Gulyi, Volodymyr Bychko, Tetiana Tseshevska

**THE STRUCTURE OF EMOTIONAL SPHERE OF IT-SPECIALISTS
WITH A HIGH LEVEL OF COMPETITION
(AS A WAY TO MANAGE CONFLICTS)**

The purpose of the research is to determine the features of the structure of emotional sphere of IT-specialists who prefer competition as a way to manage conflicts.

Research methods. Testing (psychodiagnostic): test on behavior in situations of conflict by K. Thomas, «Scale of differential emotions» method, A. Wessman and D. Ricks' method «Self-assessment of emotional states», B.I. Dodonov's test-questionnaire «Emotional orientation»; mathematical and statistical methods: Kendall rank correlation coefficient, empirical data analysis using Mann-Whitney U-test and factor analysis.

Description of the sample. The study involved 111 IT-specialists (53 women and 58 men aged 22 to 37 with average age - 29 years old), who were separated into two groups of 30 people, based on the results of determining the level of competitive behavior in a conflict (K. Thomas test): with high and low levels of competitive behavior in a conflict situation.

Conclusions. IT-specialists with a high level of competition are prone to the manifestation of communicative emotions, which gives them the opportunity to draw the attention of others. They are also focused on their own interests and feelings and have an expressed need for self-affirmation.

These specialists are more inclined to express anger and disgust because of the desire to achieve the goal. At the same time, their competitiveness is opposed to shame, and in case of failure they are ready to compromise and abandon some of the previously submitted claims.

It should be noted as well that the combination of praxical feelings, anger, aversion reinforces the need of these IT specialists to compete, and self-confidence affects the expression of gloric and communicative feelings and is opposed to adaptation.

Key words: *emotional sphere, emotions, feelings, conflict, competition, IT-specialist.*

Генадій Садіков, Юрій Гулий, Володимир Бичко, Тетяна Цешевська

**СТРУКТУРА ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ІТ-ФАХІВЦІВ ІЗ ВИСОКИМ РІВНЕМ
КОНКУРЕНЦІЇ ЯК СПОСОБУ РЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ**

Мета дослідження – визначити особливості структури емоційної сфери ІТ-фахівців, що віддають перевагу конкуренції як способу регулювання конфліктів.

Методи дослідження. Тестування (психодіагностичний): тест на поведінку в конфліктній ситуації К. Томаса, методика «Шкала диференціальних емоцій», методика «Самооцінка емоційних станів» А. Уессмана та Д. Рікса, тест-анкета «Емоційна спрямованість» Б.І. Додонова; математико-статистичний: коефіцієнт рангової кореляції Кендалла, аналіз емпіричних даних з використанням критерію

Мана-Уїтні, факторний аналіз.

Опис вибірки. У дослідженні брали участь 111 ІТ-фахівців (53 жінки та 58 чоловіків віком від 22 до 37 років, середній вік – 29 років), із яких на підставі результатів визначення рівня конкурентної форми поведінки в конфлікті (тест К. Томаса) були виділені дві групи по 30 осіб: із високим та низьким рівнем конкурентної поведінки в конфліктній ситуації.

Висновки. ІТ-фахівці з високим рівнем конкуренції схильні до прояву комунікативних емоцій, що дає їм можливість звернути на себе увагу інших. Також вони сконцентровані на власних інтересах і почуттях та мають виражену потребу в самоствердженні.

Ці фахівці більш схильні до вираження емоцій гніву та відрази через бажання скоріше досягти поставленої мети. При цьому їх конкурентність протиставляється сорому, а в разі невдач вони готові йти на компроміс і відмовитися від частини раніше висунутих вимог.

Окремо слід зазначити, що поєднання праксичних почуттів, гніву, відрази посилює потребу цих ІТ-фахівців у конкуренції, а впевненість у собі впливає на вираженість глоричних і комунікативних почуттів і протиставляється пристосуванню.

Ключові слова: *емоційна сфера, емоції, почуття, конфлікт, конкуренція, ІТ-фахівець.*

Sadikov Genadiy – Doctor of Biology Sciences, Professor, Professor of the Department of Psychology Faculty of Humanities of the National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute».

Садіков Генадій – доктор біологічних наук, професор кафедри психології Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут».

e-mail: sadicov707@gmail.com

Gulyi Yurii – Ph.D in Psychology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Psychology Faculty of Humanities of the National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute».

Гулий Юрій – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут».

e-mail: gyip@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-6035-8811>

Bychko Volodymyr – Ph.D in Physics and Mathematics, Associate Professor, Associate Professor of Information and Computer Systems Department of Chernihiv State Technological University.

Бичко Володимир – кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент

кафедри інформаційних і комп'ютерних систем Чернігівського національного технологічного університету.

e-mail: vblbabdb@gmail.com

Tseshevska Tetiana – Postgraduate of the Department of Psychology Faculty of Humanities of the National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»

Цешевська Тетяна – аспірант кафедри психології Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут».

e-mail: tetiana5lobanova@gmail.com

Надійшла до редакції 17.05.2019. Розглянута на редколегії 14.06.2019.

Рецензенти:

Доктор філософських наук, професор, декан гуманітарного факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «ХАІ» Копилов В.О.

Доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба Панфілов О.Ю.